

PEDAGOGIK MULOQOT VOSITASIDA KASBIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOYIY-TARIXIY ASOSLARI.

Kurbanova G.N.

BuxTI pedagogika, psixologiya va tillar
kafedrasi mudiri, p.f.d (DSc)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7064150>

ARTICLE INFO

Received: 03rd September 2022

Accepted: 05th September 2022

Online: 09th September 2022

KEY WORDS

миллий мерос, маънавият,
маданият, tafakkur, kasb,
muloqot, bo'lajak o'qituvchi,
rivojlanish, tarbiya, xususiyat,
mezon, natija.

Bo'lajak o'qituvchi shaxsini shakllantirish muammosi har qaysi kishilik jamiyatining ehtiyojlari va talablaridan kelib chiqqan holda hal qilinadi. Shu "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va ushbu qonun asosida qabul qilinadigan me'yoriy hujjatlarda kasb tanlash motivlari, kasbiy tayyorgarlik, kasbiy layoqat va kasbiy mahorat bilan cheklanib qolmaslikni, balki bo'lg'usi pedagogik kadrlarda kasbiy tafakkurni tarkib toptirish mutlaqo zaruriy shart ekanligi ta'kidlanadi.

Inson tafakkurining vujudga kelishi, fanlararo tadqiqot ma'lumotlari tasdiqlaganidek, quyidagi yo'nalishlardan: aniq-ta'sirli tafakkurdan konkret-obrazli tafakkur orqali og'zaki-mantiqiy tafakkur tomon borgan. Bizning uzoq ajdodlarimiz tafakkurining vujudga kelishi to'g'risida gapirganda shuni aytib o'tmoq zarurki, u hozirgi zamon odami tafakkuridan farq qilgan va hozirda mavjud bo'lmagan arxaik shakllarda amalga oshirilgan.

ABSTRACT

maqolada eng qadimgi ma'naviy-adabiy yodgorligimiz hisoblangan "Avesto" mazmunida ifodalangan ilmiy-irfoniy g'oyalarga tayangan holda, pedagogik muloqot vositasida talabalar kasbiy tafakkurni rivojlantirishning ijtimoiy-tarixiy asoslari yoritilgan.

Atrofdagi voqelikka mos va muvofiq bo'lgan, faol, ijtimoiy muhit maqsadga yo'naltirilgan amaliyot, hamda odamlarning bir-biri bilan muloqoti, aloqalari bizning uzoq o'tmishdagi ibtidoiy ajdodimizning aqlli odamga aylanishiga yordam bergan ijtimoiy sharoitlardir. Agar bola vaziyat taqozosi bilan jamiyatdan tashqarida o'ssa, u aqlli mavjudotga ham, ijtimoiy mavjudotga ham aylana olmaydi. Demak, fikrlash faoliyati asosida paydo bo'lgan va shakllangan inson ongi o'z shakli bo'yicha individual, lekin mohiyati bo'yicha ijtimoiy hodisadir.

Haqiqatdan ham buyuk tarixiy-ma'naviy ildizlarga ega bo'lgan davlatchiligimiz an'alarini davom ettirish, demokratik tamoyillarga asoslangan davlatni barpo etish jarayoni, jumladan jamiyat a'zolari hisoblanmish yoshlarni har tomonlama yetuk, barkamol inson bo'lib yetishishlarida ajdodlar an'anasi va o'tmish qadriyatlarini muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Dunyodagi eng qadimiy va

noyob bilimlar xazinasi bo'lgan madaniy merosimiz «Avesto»da insoniyat taraqqiyoti, rivoji uchun zarur barcha ilmlar majmuasi, sohalar, qonun-qoidalar, axloqiy-ijtimoiy me'yorlar o'z aksini topgan. Shuningdek, asarda axloqiy barkamollik asosida, «komil inson»ni voyaga yetkazish yo'lida «ezgu fikr», «ezgu kalom», «ezgu amal» g'oyalarining zikr etilishi zardushtlarning ma'naviy-ma'rifiy olami mohiyatini tashkil etadi.

Zardushtiylik ta'limotiga ko'ra har bir mazdoparastning ruhan va xulqan komilligi, uning yaxshilikka yuz tutib, rost yo'lni tanlab, dunyoviy bilimlarni o'rganib, o'z kasbini e'zozlagan holda Ahuramazda farzlarini nechog'liq ado etishi bilan belgilangan. Zeroki, qo'sh haydab, don ekan, chorvani parvarishlab, cho'lda bog' yaratgan, yerning zaxini qochirib, sho'rini yuvib ziroat ekan zardushtiyning ravoni pok, xulqi xush, amali chin bo'ladi.

Biz ushbu maqolamizda bo'lajak o'qituvchilar kasbiy tafakkurini shakllantirishda "Avesto" matnlaridagi ustoz-shogird tizimi hamda ustozlarning burch va mas'uliyatlari haqidagi qarashlar mazmunini yoritishga harakat qildik.

"Avesto"dagi ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosini poktiynat, halol, qalban sof, ma'nan yetuk zardushtiy larni tarbiyalash va voyaga yetkazish masalasi tashkil qilib, bu masalani amalga oshirish esa ustoz va murabbiylar zimmasiga yuklatilgan. «Avesto»da ustozlar haqida so'z ketganda eng avvalo barcha ustozlarning ustozlari, mutlaq iloh Axura Mazda madh etiladi: «-sen ashah-Haqiqat so'zi va Ezgu niyat ta'limoti bilan, senga payvandlik va uns bog'lagan zotlarga ilk murabbiy, ustozsan», yoki «-sen haqiqatda, butun mavjudotga Ashah-Haqiqatning manfaati va durujning ziyonkorligi

xususida saboq bergansan, tarbiya qilgansan. Bulardan ko'rinib turibdiki Yazdon olamni, dunyodagi barcha bilimlarni yaratuvchi, Zardusht esa bu bilimlarni insonlarga yetkazib ularni ma'rifatli kelajakka hidoyat etuvchi hisoblanadi: «-Mazda ta'lim berdi va Zardusht xabar keltirdi», yoki «-Mazda ta'lim berib, Zardusht so'ylagan radlarga olqishlar, xushnudlik va ofarinlar bo'lsin». [o'sha manba]

Gohlar va Yashtlarda Zardusht Yazdon ishini davom ettirguvchi, insonlarni halollikka, pok axloqqa, komillikka undaguvchi ustozlar rahnamosi sifatida ko'rsatiladi. O'z navbatida Zardusht ta'limotini kelajak avlodga yetkazish, dunyoga ezgulik nurlarini taratish, insoniyatni aniq axloqiy mezonlar asosida barkamollashtirish jamiyatdagi ustozlar va muallimlar zimmasiga yuklatilgan. Ustoz-muallimlar Yazdon farzlarini diliga joy aylagan, o'z faoliyatida qo'llagan, vatanining gullab yashnashi, farovonligi yo'lida halol mehnat qilib, uni dushmanlardan himoya qila oladigan, jasur, pok, bilimdon shogirdlarni tarbiyalashlari shart bo'lgan.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev tashabbuslari bilan qabul qilingan 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining asosiy mazmunini har tomonlama intellektual rivojlangan, barkamol shaxsni tarbiyalash masalasi tashkil qilar ekan, ajdodlarimizning 3000-yil ilgari bu a'molga yetishning yo'llari, qoidalarini ishlab chiqib, davlat va jamiyat tuzilishining negiziga asos qilib qo'yganlari tahsinga sazavordir: «-menga barkamol va dinogoh, vatansevar va anjumanaro, ahil, ezgu andishali, zulmatdan, tanglikdan qutqaruvchi farzandlar bag'ishla. Toki ular

manzil, shahar, o'lka va uning nom hamda ovozasini ko'tarsinlar»[o'sha manba] Muqaddas kitobda hayotning, taraqqiyotning asosida yaxshilik va yomonlik, nur va zulmat, haqiqat va yolg'on, go'zallik va xunuklik, adolat va nohaqlik kabi hamisha o'zaro kurashda bo'lgan, bir biriga zid tushunchalar va g'oyalarning kurashi talqin qilingan bo'lib, bularning mantiqiy rivoji sifatida yaxshi, dono ustoz va murabbiylar, nodon va johil ustoz, murabbiylarga qarshi qo'yib tasvirlangan. Bunda muallim va mudarrislar o'z ilmini qanchalik bilishi, kasbiga munosobati, fidoiyligi, o'z burchiga ma'suliyatiga qarab yaxshi va yomon ustozlarga ajratilgan. «-Ravshannazar ustoz tolibni ogoh etadi» ya'ni, yaxshi ustoz shogirdlarini tangrini tanimaslik, kufr, insofsizlik, g'arazgo'ylik, nohaqlik, ishyoqmaslik, axloqsizlik, hunarsizlik va bilimsizlik kabi illatlardan hazar qilishga undab, tangriga ishonib uni doim madh etish, haqo'ylik, mehribonlik, poklik, hallollik, insof va diyonatlilik, adolatlilik, insonparvarlik kabi xislatlarni namoyon etishiga ko'mak berishni o'zining muqqadas burchi hisoblab, shu yo'lda xizmat qilgan. Ustoz haqida:«-haqiqat nurlari ostida komronlik va shodmonlik manziliga eltuvchidir, sen bu yo'lni ezgulikdan ogoh zotlar uchun bino aylading»[o'sha manba] deb kuylanishi tahsinga sazovordir.

Ayni vaqtda yodgorlikda imonini va ilmini dev va durujlarga sotgan yomon ustozlar qattiq tanqid ostiga olinib qoralanadi. «Yomon tarbiyachi o'z ta'limi bilan ilohiy so'zlarni teskari qiladi va tiriklik idrokini xarob aylaydi. Haqiqatda, u odamlarni rostlikning bebaho sarmoyasidan va ezgu niyatdan bahrasiz aylaydi», yoki «Ey, ilm olmoq niyatida

uzoq-yaqindan kelgan insonlar! Alhol barchangiz quloq solingiz, mening oshkora so'zlarimni tinglangiz va yodingizda mahkam saqlangiz: Yomon tarbiyachi hech qachon hayotingizni tubanlashtirmasin, devparast durvandlar avraguvchi til bilan sizlarni gumroh qilmasin».[o'sha manba] Yaxshilik, ezgulik (Axura Mazda) doimo yomonlik va johillik (Ahriman) ustidan g'alaba qozonganidek dono ustoz va murabbiylar ta'limoti yomon ustozlar ta'limidan ustun turishi, nihoyada ezgu amallarni o'z qalbi va ongiga jo aylagan tolib va shogirdlarning voyaga yetkazilishi bilan yakunlanishiga olib keladi.

Zardushtiylik dini e'tiqodiga asoslangan Sosoniylar sulolasining vakili Shahanshoh Xusrav II Parvez (591-628) hukmronligi davrida savol-javob tarzida bitilgan badiiy yodgorlikda keltirilgan fikrlar ham zardushtiylik ta'lim tizimida kasbiy tafakkurni rivojlantirish jarayonining mohiyatini ochishga yordam beradi.

Zodagon oilaga mansub o'spirin avvalambor shahanshoh bilan suhbat vaqtida, ehtirom holatida qo'llarini orqasiga yashirib o'tirdi. Hukmdor uni imtihonga tutdi. Imtihon vaqtida hukmdorga murojoat qilib "U ! shunday dedi : umrbod yashagin ey shahanshoh, orzularni amalga oshiruvchi va dunyo shahriyori... Mening oilam qudratli, badavlat va doimo hukmdorlardan minnatdor bo'lib kelgan... O'z vaqtida meni maktabga (farxangiston) ta'lim olishga berishdi va o'qishda men tirishqoq bo'ldim. Men Yashtlar, Xadohn, Yasna va Vandidodni -xarbed sifatida yodladim va Zendni (Avestoning o'rta asrlardagi forsha sharhi) qismma-qism o'rgandim. Dabirlikda esa (dunyoviy fanlar) badiiy adabiyot va adabiy nutqda mohirman. Kamondan o'q otishda men shunday

merganmanki, g'animim mening o'qimga chap bersa, o'zini baxtli deb hisoblashi lozim. Kurash, ot choptirish, chavandozlik, qilichbozlik nayza bilan muomalada shunday kuchlimanki, menga duch kelgan raqib o'zini baxtsiz deb hisoblashi lozim. Shuningdek, Vin, barbat (Borbad tomonidan yaratilgan musiqa asboblari) chalish, nog'ora va do'mbira chertish, qo'shiq va she'rxonlik bahslarida birinchiman. Yulduzlar, sayyoralar va osmon jismlarini o'rganish va bilish bo'yicha menga teng keladigan yo'q. Shatrang (shaxmat) va nevertashir (narda), xashtpad (sakkiz yurishli o'yin) o'yinlarida tengqurlarim mening oldimda ip esholmaydi".

Shahanshoh shuningdek o'smirni eng yaxshi ovqatlar, ichimlik turlari, kiyimbosh, musiqa, o'simliklar, gullar, eng zotdor otlarni qay darajada bilishi, jamoa va ziyofatlarda o'zini tutishi yo'nalishlari bo'yicha imtihon qildi. Barcha berilgan savollarga o'smir oqilona va a'lo darajada javob berib, sovg'a bilan taqdirlandi, shuningdek, saroyda xizmatda qoldirildi. O'smirning o'z tafakkuriga tayanib, bergan javoblarga asoslangan holda uning qanday bilimlar sohasini va hunarlarni o'zlashtirganligini bilishimiz mumkin. Haqiqatdan ham balog'at yoshiga yetgan jamiyat a'zolarining deyarli barcha diniy, dunyoviy, harbiy, maishiy-ma'naviy sohalarda yetuklik va barkamollika erishishi avval boshlang'ich so'ngra yuqori ta'limning mustahkam poydevorga qo'yilganligi, bu jarayonda dars usullari, uslublarining o'ziga xosligi, muallimlarning mehnati va fidokorligi bosh omil ekanligini aytib o'tish joizdir.

Shu o'rinda yuqori ta'limning yakuniy natijasini kafolatlovchi, ya'ni bo'lajak mutaxassislarining bilim darajasiga qarab ularni davlat ishlariga jalb etilishi oliy hukmdorning shaxsan doimiy nazorati va izmida bo'lganligini ko'ramiz.

Bu holat hukmdor va davlat boshqaruv organlari tomonidan ta'lim tizimini boshqarish, qo'llab quvvatlash, uni sifatini yaxshilashga qaratilgan tadbirlarni amalga oshirishlari natijasida kelajakda davlatni boshqarish ishlariga bevosita faol qatnashuvchi bo'lajak mutaxassislarni voyaga yetkazish jarayoniga naqadar ma'suliyat bilan yondashilganligini ko'rsatadi.

«Avestoda»gi ustoz va muallimlar ta'rifi, ustoz-shogird munosobatlari talqini, davlat va jamiyat ishlariga bosh-qosh bo'ladigan bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tafakkurini rivojlantirish hozirgi kunda ham o'z ahamiyati va qimmatini yo'qotgani yo'q. Shu asnodan bu g'oya va qarashlarni ta'lim jarayoni, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya yo'nalishiga qo'llash yuksak samara berishi aniq va ravshandir. Bu esa o'z navbatida ajdodlarimizning boy madaniy-ma'naviy-ma'rifiy meroslarini yanada chuqurroq, maxsus o'rganish va tahlil etishni talab qiladi.

Buyuk kelajakka intilayotgan mustaqil Respublikamizning ertasi bo'lgan yoshlarni tarbiyalash jarayonida ajdodlarimiz ta'lim tizimida qo'llagan ta'lim usullari, tarbiya berish jarayonida foydalangan pandanasihatlar, o'gitlar, hikoyatlar sifatidagi qarashlari va fikrlari ibrat sifatida qabul qilinsa arzigulikdir.

References:

1. "2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январ ПФ-60-сон фармони. <https://lex.uz/docs/5841063>
2. "Авесто".Тарихий-адабий ёдгорлик. А. Маҳкам таржимаси –Т.: Шарқ нашриёти-матбаа концерни. 2001
3. Абдуллаев К.Ф. Особенности воспитания и образования у зороастрийцев // GISAP. Educational sciences, 2014. № 3. С. 47-50
4. Г.Н.Курбанова Педагогик мулоқот воситасида талабалар касбий тафаккурини ривожлантириш Монография."Дурдона", Бухоро-2021.
5. Kurbanova G.N. Pedagogical and psychological bases on developing students' professional thinking in medical pedagogical education. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 06, 2020. 3059-3067
6. Kurbanova G.N. The role of ancestral heritage in the development of professional thinking of future professionals International Scientific Journal
7. Theoretical & Applied Science p-ISSN: 2308-4944 (print) e-ISSN: 2409-0085 (online) Year: 2020 Issue: 01 Volume: 81 Published: 30.01.2020 <http://T-Science.org> . SOI: 1.1/TAS DOI: 10.15863
8. Курбанова Г.Н. Развитие профессионального и оперативного мышления будущих специалистов в образовательном процессе. Neurodynamics журнал клинической психологии и психиатрии// Т.2 №1.2020, 50-56.ISSN 2658-7955 Адрес: <https://smu.psychiatr.ru/neurodynamics>
9. Falsafa.M.Axmedovning umumiy tahriri ostida. O`zbekiston faylasuflar milliy jamiati nashriyoti. T.2006.303 b